

## SPIRU HARET ȘI ÎNVĂȚĂTORII LA 1907

*Nichita Adăniloie*

Spiru Haret, gratulat de N. Iorga cu calificativul de „marele ministru și om de bine”, a fost considerat de contemporani drept „omul școlii” și „părintele țărânimii”. Aceste calificative i-au fost atribuite lui Haret datorită faptului că s-a identificat cu învățământul românesc și, alături de problemele școlii, el a fost mereu preocupat de starea de mizerie a țărânimii, căreia a încercat să-i pună capăt prin încurajarea mișcării cooperatiste și efectuarea unor reforme social-economice.

În adevăr, foarte sensibil la suferințele materiale și la nedreptățile cauzate țărânimii de către cei ce ar fi trebuit s-o ocrotească (prefecți, subprefecți, primari), Haret arată că sătenii au nevoie de solitudinea lui și a învățătorilor, deoarece n-au alți sfătuitori de bine. În iulie 1900 – la congresul Societății corpului didactic primar – el declara: „Principala mea preocupare, în cele ce urmează, va fi mai cu seamă pentru clasa țărănească. Această clasă a fost mai puțin atinsă de mișcarea noastră de regenerare națională. Cauzele sunt multiple... Insist asupra aceleia că tocmai asupra acestei clase, care este cea mai numeroasă și cea mai puțin cultă”, nu s-au repartizat beneficiile societății moderne deoarece „guvernele au fost lipsite de organe de acțiune destul de instruite”<sup>1</sup>. Haret sublinia, totodată, că țărâניה poate și trebuie ridicată cu ajutorul învățătorilor la o stare economică și culturală mai bună. Rolul de îndrumător și sfătuitor al țărânimii revine cadrelor didactice și în primul rând învățătorilor – răspândiți în toate unghiurile țării – care pot fi „cei mai buni luminători ai poporului”, pentru că ei păstrează contactul cu mediul din care s-au redicat, câștigă mai ușor încrederea consătenilor și pot stabili mai ușor relații cu ei. „Învățătorul în școala lui – accentua Haret – are o chemare de pace și de iubire... pe care trebuie s-o aibă și în afară de școală. Căci misiunea la care chem pe învățătorii de toate gradele este un adevărat apostolat în sensul cel mai bun și mai înalt al cuvântului. Întocmai ca modeștii tovarăși ai lui Hristos, cari au schimbat fața lumii, ei trebuie să-și ia sarcina de a semăna vorba cea bună printre cei săraci și ignoranți, să ducă sfat și îndemn celor mici și slabi”<sup>2</sup>.

Haret recomanda învățătorilor să-i povățuiască pe săteni cum să-și cultive mai bine pământul spre a scoate roade mai bogate, să dezvolte cultura cartofilor – pentru consum și vânzare, mai ales în anii secetoși -; să-și facă fiecare grădini de legume, să crească vite și păsări – spre a-și asigura o alimentație mai consistentă -; să practice, mai ales iarna, diferite meșteșuguri casnice spre a evita pierderea vremii, banilor și sănătății în cârciumi. Învățătorii au, de asemenea, datoria să lumineze pe săteni să înființeze asociații sau societăți economice care ar putea să ia în arendă moșii, ori să cumpere „pe cele puse în vânzare”; să înființeze „societăți de credit și ajutor mutual” prin care „să-și fructifice micile lor economii” și, totodată, să se împrumute de la ele „la vreme de nevoie, cu o dobândă modestă și în condițiuni ușoare de plată”<sup>3</sup>. El a cerut învățătorilor

<sup>1</sup> Spiru Haret, **Opere**, vol. VII (**Polemice și politice**), p. 323.

<sup>2</sup> *Convorbiri didactice*, nr. 7-8/1900, p. 239.

<sup>3</sup> Spiru Haret, **op.cit.**, p. 336.

„să se pună cu hotărâre și energie în capul mișcării pentru înființarea de asemenea societăți – adică bănci populare – în fiecare sat și vor binemerita recunoștința consătenilor lor și pe a țării”<sup>4</sup>. Învățătorii trebuie să fie – preciza Haret – „propagatorii cei mai aprigi ai ideilor naționale, încălzitorii patriotismului și luminătorii poporului”, iar rolul lor de educatori să se exercite și în afara școlii pentru ridicarea nivelului cultural al țărănimii și o îmbunătățire a stării ei materiale”<sup>5</sup>.

Ca și Pestalozzi, Haret preconiza ridicarea culturală a poporului alături de cea economică. El considera că o îmbunătățire a stării materiale a țăranilor ar trebui să primeze, deși ar fi iluzorie fără o ridicare a nivelului lor cultural. Și nici acțiunea îndreptată numai în direcția culturală n-ar fi de prea mare folos sătenilor, dacă ei ar fi continuat să rămână exploatați și copleșiți de nevoi materiale. De aceea – ca și alți fruntași ai curentului poporanist – Haret întrevădea: „Să dăm în același timp săteanului cultură pentru a se putea înstări și bunăstare pentru a se putea cultiva”<sup>6</sup>.

Pe de altă parte, într-un raport adresat regelui Carol I, în anul 1903, motivând activitatea extrașcolară a învățătorilor, Haret sublinia și următoarele: „Dacă învățătorul ar considera rolul său ca terminat îndată ce a dat strict cantitatea și felul de muncă pentru care este plătit, el ar fi un bun funcționar, dar nu ar merita numele de apostol, cu care se glorifică și nu ar fi un bun patriot. Învățătorul trebuie să învețe și să facă mai buni, nu numai pe copii, dar pe toți cei care au trebuință să fie instruiți și luminați. Conduși de aceste vederi – preciza el – și convinși că aducem țării un serviciu de prim ordin, noi ne-am silit să utilizăm activitatea corpului didactic și în afară de școală, punând-o în serviciul luminării poporului și a deșteptării lui la o viață intelectuală, morală și economică mai bună”<sup>7</sup>.

Încurajat de faptul că învățătorii au răspuns cu entuziasm la chemarea lui – și convins că ei sunt factorul principal ce trebuie pus în serviciul luminării și ridicării satelor – Spiru Haret, în al doilea și al treilea ministeriat al său, a sprijinit, oficializat și generalizat diverse forme de activitate extrașcolară corpului didactic primar: bănci populare, obștii de cumpărare ori arendare de pământ, asociații pentru vânzarea în comun a produselor gospodărești, cercuri culturale, școli de adulți, șezători sătești, coruri vocale școlare și bisericești, biblioteci populare, grădini școlare model, conferințe ținute în fața sătenilor, reviste culturale, serbări naționale, case de sfat și citire, jurii de împăciuire, echipe de teatru sătesc formate din elevi și adulți – toate acestea au fost inițiate și sprijinite cu înflăcărare și tenacitate de învățătorii din mediul rural. De altfel, Haret credea sincer că soluția problemei agrare poate fi găsită mai ales prin activitatea extrașcolară a cadrelor didactice de la sate și „chestia țărănească” au devenit, pentru el, două fețe ale aceleași probleme<sup>8</sup>.

În anul 1905 Haret, nemaifiind ministru, a analizat și alte căi pentru rezolvarea problemei agrare și ameliorarea situației țărănimii. Totodată, el a criticat așezămintele și legislația agrară defavorabilă sătenilor. Într-o broșură, intitulată **Chestia țărănească**,

<sup>4</sup> *Ibidem*, p. 337.

<sup>5</sup> *Ibidem*, p. 326 și 342.

<sup>6</sup> **Lui Spiru Haret. Ale tale dintr-ale tale**, București, 1911, p. 103 și 1052.

<sup>7</sup> Spiru Haret, **Raport adresat M.S. Regelui asupra Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor**, București, 1903, p. 139.

<sup>8</sup> Stanciu Stoian, **Spiru Haret și politica sa școlară și socială în legătură cu răscoalele țărănești din 1907**, în vol. **Învățătorii și răscoala din 1907**, Editura didactică și pedagogică, 1968, p. 158.

Haret arăta că tocmelele agricole „au devenit din ce în ce mai împovărătoare pentru săteni” atât din cauza „pretențiilor proprietarilor” cât mai ales din cauza „lăcomiei arendașilor”<sup>9</sup>. În afară de aceasta, în Moldova unii proprietari „și mai cu seamă arendașii evrei, refuză de a angaja pe sătenii de pe moșiile lor... și preferă să aducă lucrători de peste graniță, cu prețuri mai mici” și „guvernul permite lucrul acesta... unindu-se cu exploatații”<sup>10</sup>. Haret cere „revizuirea tabelelor de impozit fonciar al pământurilor țărănești”, arătând că sătenii plătesc pentru un pogon de 3-4 ori mai mult decât unii moșieri pentru aceeași suprafață de teren. Lipsa unei legi contra cametei este de asemenea criticată sever de Haret. El scrie că pe alocuri, camăta a ajuns la 500%, încât cea mai mare parte din câștigul sătenilor „se duce în punga cămătarilor” și se plătește „nu numai sub forma de dobândă mare de bani, ci mai cu seamă în zile de muncă la câmp”<sup>11</sup>.

Pentru remedierea situației grele în care se află majoritatea sătenilor, Haret cere să se înfăptuiască reforme urgente și, în primul rând, „a se înlesni țăranilor puțința de a deveni proprietari”. Oricum, având parcă o premoniție, el arată că rezolvarea „chestiei țărănești” este de „mare urgență”, căci „greutățile s-au înmulțit și pericolul s-a agravat”<sup>12</sup>. Nu vor trece decât doi ani și „pericolul” – prevăzut de Haret – a adus explozia din 1907.

Activitatea extrașcolară – pentru sprijinirea țăranimii – impulsionată cu căldură de Haret, a adus însă învățătorilor, mai ales la 1907, neazuri și suferințe mari. Făcându-și conștient datoria de luminători și sfătuitoari ai sătenilor, mulți învățători, considerați „instigatori la răscoală” în 1907, au fost arestați, torturați și întemnițați de organele represive. Vom menționa, tangențial, doar aceste aspecte – aduse și la cunoștința ministrului – întrucât despre implicarea intelectualilor în răscoală s-au publicat numeroase documente și lucrări<sup>13</sup>.

Documentele vremii atestă că unii dascăli au fost acuzați că ar fi lucrat „cu prea mult zel pentru cauza țărănească” – în bănci populare, obștii etc. - ,că prin felul cum au vorbit la cercurile culturale ar fi mărit la auditori “ura împotriva arendașilor și proprietarilor”, că „cercurile culturale sunt focarul de infecție” care a aprins țara de la un capăt la altul”, că „învățătorii și preoții sunt pricina de s-au răsculat sătenii”, sau că au cerut ofițerilor să nu tragă în răsculați „fiind frați ai noștri”! Pentru aceste „învinuiri, aduse de moșieri, arendași, cămătari, primari, procurori, prefecți, ofițeri, mulți învățători și preoți au avut de suferit insulte și maltratări multiple. Alții au fost bătuți de jandarmi chiar în clasă, în fața elevilor, sau au fost excortați „în lanțuri” spre tribunalele județene și supuși la „schingiuri barbare” Cei mai mulți învățători arestați și acuzați de instigare ori participare la răscoală au fost apoi „puși în libertate”, instanțele judecătorești recunoscând că aceștia „n-au nici o vină”<sup>14</sup>.

<sup>9</sup> Spiru Haret, *Chestia țărănească*, București, 1905, p. 46.

<sup>10</sup> *Ibidem*, p. 53-54.

<sup>11</sup> *Ibidem*, p. 41 și 60-61.

<sup>12</sup> *Ibidem*, p. 4 și 8-9.

<sup>13</sup> Vezi: *Învățătorii și răscoala din 1907*; Titu Georgescu, I. Ilincioiu, *1907. Intelectualii și răscoala*, Craiova, 1974; Ileana Petrescu, *Intelectualii olteni în 1907*, în *Ramuri*, din martie 1967; M. Iosa, *Poziția studenților față de răscoala din 1907*, în *Studii*, nr. 2/1967.

<sup>14</sup> Arhivele Naționale București, *fond Ministerul Cultelor și Instrucțiuni Publice* (prescurtat *fond M.C.I.P.*), dosar 824/1907, f. 24, 59-61, 88, 110-112, 216-220; dosar 677/1907, f. 32-37; *fond Spiru Haret*, dosar 12, f. 62-65; Vezi și *Răscoala țăranilor din 1907. Documente*, vol. II, București, 1948, p. 229-492; Vezi, de asemenea, N. Andrei și Gh. Pârnuță, *Istoria învățământului din Oltenia*, vol. II, Craiova, 1981, p. 447-472.

Revizorii școlari din multe județe au luat apărarea învățătorilor acuzați de instigare la răscoală, condamnând brutalitățile la care aceștia au fost supuși de militari. Astfel, revizorul de Romanați, P. Rădulescu – care, intervenind la prefect, izbutise să scape de maltratări pe unii învățători – raportează, cu indignare, la 29 aprilie 1907, lui Spiru Haret (care, la 12 martie 1907, revenise în fruntea Ministerului Instrucțiunii Publice) că „majoritatea proprietarilor, arendașii și cămătarii satelor sunt contra școlilor”, dar mai mare și mai „gravă, de neiertat, este greșala acelora care, fără cea mai mică dovadă, s-au năpustit asupra învățătorilor și preoților acuzându-I c-au fost instigatori! Criminali sunt jandarmii și militarii, care, fără nici o cercetare, ci luându-se numai după denunțuri mizerabile, au bătut și chinuit pe învățători și preoți. Și tocmai învățătorii cei mai buni, care au muncit mai serios în școală și afară din școală, au fost urmăriți, bătuți și chinuiți”<sup>15</sup>.

Revizorul de Muscel, Gr. Teodosiu, a luat apărarea învățătorilor I. Petrescu din Țigănești și I. Mihalache din Topoloveni – ambii foarte stăruitori în activitatea extrașcolară – care au fost arestați sub acuzația de „instigare la răscoală”. Primul era chiar învinuit de procuror „de ațâțare la război civil” pentru faptul că ar fi spus soldaților „să nu tragă în răsculați, ci să fraternizeze cu dânșii”, deoarece „mișcarea țărănească este justă”. Învățătorii din plasa Podgoria, printr-un memoriu, l-au rugat pe Haret să intervină la administrația jud. Muscel ca I. Petrescu să fie pus în libertate, întrucât este „cel mai activ și înțelept coleg al lor”. Întrebat, revizorul l-a informat pe ministru că „vina” lui I. Petrescu „se reduce la o convorbire cu câțiva soldați rezerviști care se duceau să potolească răscoalele” – și a izvorât dintr-un „sentiment de milă față de aproapele” – sfătuindu-i să nu tragă în „frații lor”, care trăiesc în mizerie. Haret a intervenit și la Ministerul de Interne pentru eliberarea învățătorului I. Petrescu, dar acesta a fost pus în libertate abia după o lună și jumătate de detenție<sup>16</sup>.

Același revizor, la 15 și la 24 mai a raportat lui Haret că învățătorul I. Mihalache, „acuzat de instigație la răscoală”, a fost deținut la poliția orașului Câmpulung, „i s-a luat interogatoriu de parchetul de Muscel și de parchetul general de Ilfov”. Mai târziu, întrucât n-a putut fi dovedit ca instigator, a fost pus în libertate. În raportul din 24 mai revizorul Teodosiu își exprimă, totodată, mâhnirea față de procedura ofensatoare a poliției, scriind ministrului: „Ar fi de dorit ca pentru prestigiul dascălilor – în care oricine trebuie să vadă apostoli ai progresului și ai păcii – să nu fie deținuți pe la poliție, pe simple bănuieli. Pe lângă o scădere simțitoare a demnității lor, se produce și o scădere a dragostei, a zelului cu care ei caută să lucreze pentru popor”. Încercarea unora de a pune pe seama învățătorilor și preoților răscoala, „este în contrazicere cu concepția despre menirea acestor apostoli și cu realitatea lucrurilor”. Este de dorit – accentuiază revizorul, ca guvernul și parlamentul, prin măsurile ce le vor lua, „să asigure o stare mai prosperă țărănimii”<sup>17</sup>.

Și revizorii de Covurlui, Buzău, Vlașca, Teleorman, Gorj ș.a., au protestat împotriva maltratărilor suferite „din partea agenților administratori” pe „simple denunțuri”. Revizorul de Covurlui a opinat că trebuie ridicat moralul învățătorilor care „au fost arestați și bătuți prin cazărmi” pentru „vina” de a fi vorbit – în activitatea

<sup>15</sup> Arhivele Naționale București, **fond M.C.I.P.**, dosar 824/1907, f. 211-216.

<sup>16</sup> **Ibidem**, dosar 825/1907, f. 32-38; dosar 677/1907, f. 37; vezi și **Răscoala țăranilor din 1907**, vol. II, p. 331-332.

<sup>17</sup> Arhivele Naționale București, **fond M.C.I.P.**, dosar 825/1907, f. 32-38.

extrașcolară – „în favoarea acelorora, a căror educație sunt chemați să o facă”<sup>18</sup>.

Documentele atestă că, în multe comune, învățătorii, cunoscând bine păsurile și doleanțele consătenilor, au căutat să-i sprijine pentru satisfacerea lor pe cale pașnică. Le-au redactat petiții, memorii și chiar proiecte de contracte de învoieli agricole mai favorabile. Uneori au însoțit delegațiile de țărani la prefectură ori la conacul moșiei pentru a obține satisfacerea revendicărilor și a preîntâmpina izbucnirea răscoalei. Alteori, prin povește părintești au izbucnit să potolească agitația și spiritele înfierbântate ale țăranilor răsculați, limitând sau chiar oprind devastarea acareturilor proprietății. În unele sate învățătorii, „făcând pe apostoli păcii” – scrie un revizor –, „au reușit să preîntâmpine răscoala; în altele au izbucnit să potolească furia muțimii răscolate înainte de sosirea armatei, evitându-se astfel vărsăturile de sânge”<sup>19</sup>. Un caz mai deosebit s-a petrecut la Țigănaș, jud. Iași unde – mărturisește locotenentul trimis să reprime răscoala – învățătorul, „știindu-i nevinovăția” pe consăteni, s-a pus chezaș pentru ei, izbutind „să scape de la moarte 50-60 sau poate mai mulți”<sup>20</sup>.

Inspectorul general C.V. Praja a luat, de asemenea, apărarea învățătorilor învinuiți de participare la răscoală. Vizitând, în martie 1907, județele: Botoșani, Dorohoi și Suceava a raportat ministrului că, deși unii prefecti și primari acuză de instigație la răscoală pe câțiva „buni învățători, cu activitate rodnică în școală și în afară” – în condițiile când „arendașii au urcat cât au voit prețul de închiriere al pământului”, făcând populația rurală „să murmure” – mișcarea aceasta „e naturală; n-a avut nevoie de agitatori pentru a izbucni”. Indirect, învățătorii sunt „amestecați prin oficioasa însărcinare extrașcolară ce li s-a dat pentru întemeierea băncilor populare”<sup>21</sup>.

Cel mai vajnic apărător al învățătorilor la 1907 – implicit al țăranimii – a fost însă Spiru Haret. Pentru atitudinea sa patriotică „marele ministru” a avut de înfruntat ura unor politicieni conservatori. Aceștia au susținut că prin activitatea extrașcolară a învățătorilor, impulsivă de Haret, au fost instigați țăranii la răscoală; de aceea, nu s-au sfiit să-l eticheteze drept „omul revoltei”. Considerându-l drept principalul vinovat de răzvrătirea sătenilor, ziarul *Epoca*, din 5 aprilie 1907, scria că locul lui Haret „era mai potrivit la Văcărești în prevenție, decât la Minister”. Un alt ziar conservator *Evenimentul*, din 8 mai 1907, într-un articol intitulat **Majestatea sa Haret răzvrătitorul României**, se arată scandalizat de conținutul unui imn închinat lui Haret, care se cânta la unele școli primare. Iată o strofă din acest imn:

„E fericită ziua-n care pătrunși de-o sfântă datorie,  
Ai țării dascăli onorează pe cel de țară onorat,  
Haret, ministru-al cărui geniu, în scumpa noastră Românie  
Organizat-o învățământul, lucrând cum nimeni n-a lucrat”.

Acestor versuri, autorul articolului menționat le opune o replică defăimătoare la adresa ministrului:

„Nefericită ziua-n care, uitând de sfânta datorie,  
Unii din dascăli onorează, pe cel de țară înfierat  
Haret, ministru-al cărui geniu, în scumpa noastră Românie

<sup>18</sup> **Răscoala țăranilor din 1907. Documente**, vol. II, p. 298.

<sup>19</sup> **Ibidem**, p. 229, 253, 257, 268-284, 310-322, 333-401, 417-459.

<sup>20</sup> Vezi **Învățătorii și răscoala din 1907**, p. 83.

<sup>21</sup> Arhivele Naționale București, **fond M.C.I.P.**, dosra 824/1907, f. 21-23.

Organizat-a mari răscoale, lucrând cum nimeni n-a lucrat”<sup>22</sup>.

Peste două luni, ziarul *Evenimentul* a publicat un alt articol incriminator la adresa ministrului instrucțiunii, după cum se observă chiar din titlul ce i se dă: **Complicitatea în răscoale a Domnului Haret**<sup>23</sup>.

Haret n-a rămas indiferent în fața acestor atacuri. Era în joc prestigiul lui și situația învățătorilor acuzați pe nedrept de instigare la răscoală. El a făcut cercetări serioase prin revizorii școlari, protoerei și alți dascăli din învățământ. Pe baza materialelor cercetate, a întocmit, la 13 august 1907, un amplu raport către rege în care a confirmat că inițial au fost învinuiți, urmăriți, arestați și dați în judecată mulți învățători și preoți, denunțați „din ură, rea voință și răzbunare” de către cămătari și alte elemente dușmănoase. Dar, până la urmă, „cel mult dacă au fost în toată țara 9 preoți și 18 învățători a căror vinovăție să fie încă în discuție... Este oare rațional, este drept, ca pentru 27 de vinovați să se condamne un corp întreg de 11000 de membri?”, se întrebă ministrul. Tot atunci, la propunerea lui, regele Carol I a acordat – prin decret – medalia **Răspătata muncii** la 73 de învățători și 58 de preoți care, „în martie trecut, au lucrat la preîntâmpinarea sau potolirea răscoalelor”<sup>24</sup>. De reținut este și faptul că printre învățătorii medaliați în august – la propunerea revizorilor – figurau și unii care, în primăvară, fuseseră denunțați ca instigatori la răscoală și apoi torturați de militari<sup>25</sup>. Era o dovadă peremptorie a nevinovăției lor.

*Tribuna învățătorilor* a luat, de asemenea, apărarea dascălilor rurali și a înfierat reprimarea răscoalei, arătând că această mișcare are cauze adânci economice și sociale. În articolele apărute în revistă s-a subliniat că dușmanii țărănimii sunt și dușmanii învățătorilor și caută să discrediteze „opera înfăptuită de ei la sate” prin activitatea extrașcolară. Adevăratul instigator n-a fost învățătorul, ci foamea și deznădejdea țărănimii dată pradă unei exploatare fără margini<sup>26</sup>.

La începutul anului 1908, Haret a avut de înfruntat, în parlament, critici severe din partea foștilor miniștri conservatori ai Instrucțiunii Publice. Titu Maiorescu și C. Dissescu, care l-au învinuit că a încurajat activitatea extrașcolară a învățătorilor și astfel, prin instigarea acestora, s-a generat răscoala țaranilor. În zilele de 24 și 25 ianuarie 1908 ministrul a respins aceste critici tendențioase, prin discursuri temeinic documentate, apărând prestigiul școlii și al învățătorilor. El a relatat – dând exemple concrete – cum o serie de învățători din județele: Dolj, Mehedinți, Vâlcea, Romanați, Teleorman, Vlașca, Râmnicu Sărat, Covurlui, Iași, Dorohoi ș.a., acuzați că au instigat pe săteni la răscoală, au fost, în realitate, pacificatori ai mișcării și chiar salvatori ai vieții unor proprietari și arendași. Printre altele, Haret a menționat și cazul învățătorului G. Adam din Țibănești, jud. Vaslui, care a izbutit să oprească devastarea conacului fruntașului conservator P.P. Carp de către o ceată de răsculați venită de la Negrești<sup>27</sup>.

Continuându-și pledoria în parlament Haret dă și un raport al judecătorului de

<sup>22</sup> Cf. **Învățătorii și răscoala din 1907**, p. 173-174.

<sup>23</sup> *Evenimentul*, Iași, 7 iulie 1907.

<sup>24</sup> Arhivele Naționale București, **fond M.C.I.P.**, dosar 824/1907, f. 2-20; vezi și Spiru Haret, **Raport adresat M.S. Regelui asupra acțiunii învățătorilor și preoților rurali în răscoalelor țărănești din 1907**, București, 1907, p. 1-11.

<sup>25</sup> Arhivele Naționale București, **fond M.C.I.P.**, dosar 824/1907, f. 172 și 219.

<sup>26</sup> Vezi *Tribuna învățătorilor* din 5 aprilie, 2 mai, 5 august, 20 septembrie 1907.

<sup>27</sup> Spiru Haret, **Opere**, vol. VI, p. 7-18.

instrucție Erbiceanu care evidențiază următoarele:

„În cercetările noastre” ne-am interesat „dacă nu cumva învățătorii sau preoții de prin sate s-au dedat la instigații și agitații răsvrătitoare printre țărani, mai ales că ei erau chemați prin șezători și conferințe a explica țăranimii rolul adevărat al noilor instituții de propășire economică introduse la sate precum: băncile populare, obștiile sătești și societățile cooperative de desfacere în comun a produselor. Nicăieri nu am observat vreo urmă de asemenea agitații din partea lor”. Și alți magistrați au trimis rapoarte asemănătoare, din care rezultă că „pricina hotărâtoare a răscoalelor” nu este instigația învățătorilor, ci „starea de extremă mizerie în care trăiește marea majoritate a țăranimii noastre” mai ales decând cultivarea moșiilor „a trecut de la proprietari la arendași”<sup>28</sup>. Când Titu Maiorescu susținea că învățătorul nu trebuie „să amestece în viața satului” deoarece dacă ar fi scos din aritmetică și geografie „nu are să mai fie smerit”, Haret i-a replicat prompt: „dascălul smerit nu este idealul meu de învățător” pentru că el trebuie să-i învețe pe copii nu numai aritmetică și geografie, „ci și simțământul de demnitate omenească”. În încheierea pledoariei Haret accentuează: „Activitatea extrașcolară, așa cum am înțeles-o eu, este un lucru bun și necesar, și dacă nu se potrivește cu pedagogia, atât mai rău pentru pedagogie”<sup>29</sup>.

În primăvara lui 1908 învățătorii, intruniți în conferințele generale, pe județe, și-au exprimat devotamentul și adâncă recunoștință față de Haret pentru că i-a apărat de învinuirile aduse de organele represive la 1907. Astfel, învățătorii din jud. Olt își exprimă veșnică recunoștință pentru că a apărat și reinălțat pe „apostolii școlii”, cei din Mehedinți pentru că este „părintele lor cel bun”; cei din Ialomița pentru că este „părintele sufletesc al învățătorilor și nădejdea țăranimii române”; cei din Botoșani pentru „ridicarea neamului prin lumină”; cei din Neamț pentru „propășirea școlii, a învățătorilor ei și a sătenilor” etc<sup>30</sup>.

Scrisori de mulțumire i s-au adresat lui Haret și mai târziu, când nu mai era ministru. De pildă, la 20 februarie 1911, un număr de 42 învățători din Romanați i-au trimis o scrisoare de mulțumire în care, printre altele, afirmă: „Ne-ați luminat, timp de câteva decenii, calea spre ridicarea stării morale, culturale și economice a sătenilor”, dându-ne cea mai frumoasă pildă „de luptă, prin muncă necurmată” pentru „adevăr și dreptate. În felul acesta ne-ați făcut să înțelegem pe deplin marea noastră misiune de apostoli ai satelor”<sup>31</sup>. Haret a răspuns, la 15 martie 1911, acestei scrisori, arătând că a avut „marea satisfacție pe care puțini miniștri o au de regulă, de a se vedea „înțeles și urmat de marea majoritate a învățătorilor”, pe care i-a chemat „la muncă desinteresată în interesul cel mare național, al ridicării pe toate căile a păturii țărănești. Amintirea acestui lucru – scrie el, cu modestie – va fi pentru restul vieții mele cea mai nobilă răsplată pentru ceea ce voi fi lucrat și eu în interesul țării. De aceea, nu dvs. învățătorii îmi sunteți datori recunoștință, ci eu vă mulțumesc”<sup>32</sup>.

În încheierea acestui articol, considerăm necesar să amintim că Spiru Haret, cel mai strălucit ministru a Instrucțiunii Publice pe care l-a avut România, a fost poate, și cel mai regretat de învățători și țărani, atunci când a trecut în eternitate. Spre ilustrare,

<sup>28</sup> *Ibidem*, p. 25-27.

<sup>29</sup> *Ibidem*, p. 51-54, 65-72.

<sup>30</sup> Arhivele Naționale București, **fond Spiru Haret**, dosar 1, f. 15-16 și 21-30.

<sup>31</sup> *Ibidem*, f. 101-102.

<sup>32</sup> *Ibidem*, f. 108-109.

menționăm că, la 17 decembrie 1912, când fostul ministru a fost condus pe ultimul drum de mii de elevi, studenți, învățători, profesori, țărani și orășeni, Ion Mihalache, în numele învățătorimii, a rostit un panegiric care a impresionat întreaga asistență. Printre altele, I. Mihalache a spus: „Dă, Doamne, tărie glasului meu să poată plânge durerea ce înecă sufletul a 6000 de învățători ai țării, acum când părintele lor îi părăsește și să poată plânge durerea a milioane de țărani, acum când cel mai mare iubitor al lor, de la Cuza și Kogălniceanu încoace, îi lasă... Moartea lui Spiru Haret înseamnă cea mai mare lovitură pentru învățătorimea și țărănimea românească cu care el era identificat în simțăminte și aspirații”<sup>33</sup>.

### **Spiru Haret et les Maîtres en 1907**

#### **Résumé**

Spiru Haret – le plus brillant ministre de l'Instruction Publique que la Roumanie avait eu – il a été un grand réformateur et organisateur de l'enseignement roumain.

Toutefois, il a fait appel aux maîtres pour contribuer à l'amélioration de la vie matérielle et culturelle de la paysannerie. Les maîtres, stimulés par Haret, ont déroulé une activité en dehors de l'école, intense, en créant, dans les communes, des banques populaires, des associations économiques, des communautés villageoises du bail ou de l'achat du terrain, des jardins des légumes modèle, des réunions et des veillées culturelles, des cours pour les adultes, des bibliothèques populaires, des maisons pour conseiller et pour lire, des associations professionnelles, etc toutes ces choses étant destinées pour le redressement culturel et économique des villages.

Les conseillers sincères des paysans – dans le cadre des activités en dehors de l'école – beaucoup de maîtres ont été accusés en 1907 d'avoir incité l'insurrection des paysans, et, pour cette cause ils ont été détenus, torturés et emprisonnés par les organismes répressifs.

Le ministre Spiru Haret, par ses plaidoiries bien documentées, en prouvant que les maîtres n'avaient incité pas l'insurrection, mais, en beaucoup de villages, ils ont même été les pacificateurs du mouvement, il les a libérés de l'accusation, et certains d'eux ont été proposés au roi pour leur conférer une décoration.

---

<sup>33</sup> Vezi N. Adăniloiaie, **Un ilustru învățător muscelan: I. Mihalache**, în *Studii și articole de istorie*, LXXII, 2007, p. 234.